

14.8.2018

EOAK/5922/2017

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri

POHJOIS-KARJALAN SOSIAALI- JA TERVEYSPALVELUJEN KUNTAYHTYMÄ SIUN SOTE, LAITOSHOIDON YKSIKKÖ TUULIKELLO

Tarkastuspöytäkirja

Tarkastuskohde: Pohjois-Karjalan sosiaali- ja terveyspalvelujen kuntayhtymän (Siun Sote) laitoshoidon yksikkö Tuulikello (Honkalampikeskus, Liperi)

Tarkastusajankohta: 26.10.2017 klo 10.30-12.00

Läsnä: **Oikeusasiamiehen kansliasta:**
Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Minna Verronen
Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha-Pekka Konttinen

Siun Sotesta:
Palveluesimies - - -
Palveluvastaava - - -

1 YLEISTÄ TARKASTUKSEN TOIMITTAMISESTA

Eduskunnan oikeusasiamies on nimetty YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan (OPCAT) tarkoittamaksi kansalliseksi valvontaelimeksi. Tässä tehtävässä oikeusasiamies tekee tarkastuksia paikkoihin, joissa pidetään vapautensa menettäneitä henkilöitä, kuten esimerkiksi erilaisiin laitoksiin, hoitopaikkoihin tai asumisyksiköihin. Tarkastukset voivat olla ennalta ilmoitettavia tai ennalta ilmoittamattomia ja niitä voidaan tehdä viikonpäivästä ja vuorokauden ajasta riippumatta. Oikeusasiamies voi käyttää apunaan asiantuntijoita hoitaessaan kansallisen valvontaelimen tehtävää.

Tarkastuksen toimittamiseksi oikeusasiamiehellä ja hänen määräämällään eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian virkamiehellä on oikeus päästä toimipaikan kaikkiin tiloihin ja tietojärjestelmiin sekä oikeus keskustella luottamuksellisesti vapautensa menettäneiden henkilöiden ja toimipaikan henkilökunnan sekä muiden sellaisten henkilöiden kanssa, jotka voivat antaa tarkastuksen kannalta merkityksellisiä tietoja. Kansallisen valvontaelimen tehtäviä hoitaessaan oikeusasiamiehellä ja kanslian virkamiehellä on oikeus salassapitosäännösten estämättä saada viranomaisilta ja toimipaikkojen ylläpitäjiltä tehtävän hoitamiseksi tarpeelliset tiedot. Tarkastukselle kutsutulla asiantuntijalla on samat toimivaltuudet (Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 11 b §, 11 c § ja 11 g).

YK:n vammaissopimuksen ratifioinnin myötä (10.6.2016) eduskunnan oikeusasiamiehestä on tullut osa yleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdan mukaista rakennetta, jonka tehtävänä on edistää, suojella ja seurata vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista. Tämän vuoksi oikeusasiamies kiinnittää tarkastuksilla erityistä huomiota vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden toteutumiseen, rajoitustoimenpiteiden käyttöön, osallistumisen mahdollisuuksiin sekä toimitilojen esteettömyyteen ja saavutettavuuteen liittyviin seikkoihin.

Oikeusasiamiehen kanslian erityisenä tarkastusteemana vuonna 2017 on tehokkaat oikeus-suojakeinot. Tämän vuoksi tarkastuksella kiinnitettiin erityisesti huomiota siihen, millä tavalla asukkaat ja heidän läheisensä voivat käyttää asiakkaille kuuluvia oikeussuojakeinoja kuten muistutusta ja kantelua sekä säännönmukaisia valituskeinoja (valitusta).

2 TARKASTUKSEN KOHDE, HAVAINNOT JA KANNANOTOT

2.1 Tarkastuksen kulku ja pyydetyt asiakirjat

Tarkastus tehtiin ennalta ilmoittamatta oikeusasiamies Petri Jääskeläisen määräyksestä. Tarkastus oli osa laajempaa Honkalampikeskuksen eri yksiköiden tarkastusta.

Tarkastuksen aluksi selvitettiin uusien erityistehtävien vaikutuksia laillisuusvalvojan tarkastustoimintaan.

Tarkastuskäynnillä palveluesimies - - - ja palveluvastaava - - - kertoivat yksikön toiminnasta, asiakkaita ja henkilökunnasta. Lisäksi keskusteltiin muun muassa rajoitustoimenpiteiden käytöstä, kirjaamiskäytännöistä, lääkehuollon toteuttamisesta ja asukkaiden osallistumismahdollisuuksista.

Tämän jälkeen tarkastajat tutustuivat osaston tiloihin.

Tarkastuksella saatiin jäljennökset seuraavista asiakirjoista: omavalvontasuunnitelma, päätöksiä rajoitustoimenpiteistä sekä lyhytaikaisesta erillään pitämisestä tehty kirjaus, HaiPro-ilmoitukset (työturvallisuus ja potilasturvallisuus) syys- ja lokakuulta 2017 ja viisi itsemääräämisoikeussuunnitelmaa.

Tarkastuksen jälkeen havainnot esiteltiin oikeusasiamiehelle, jonka kannanotot käyvät ilmi jäljempänä. Siun Sotella oli mahdollisuus kommentoida tarkastuspöytäkirjan luonnosta.

2.2 Tuulikello

Honkalampikeskuksen Tuulikello tarjoaa vaativaa tilapäistä osastohoitoa nuorille yli 13 vuotiaille ja aikuisille vammaisille asiakkaille, jotka tarvitsevat lähes jatkuvaa ja toistuvaa työntekijän välitöntä läsnäoloa sekä ohjausta, hoitoa tai valvontaa arjessa selviytymiseksi oman ja/tai toisten turvallisuuden tai suuren muun valvonnan ja avun tarpeen vuoksi.

Tilapäisen osastohoidon perusteena voi olla esimerkiksi sosiaalisen sopeutumisen pulmat, käyttäytymishäiriöt, autismin tai muuhun neuropsykiatriseen sairauteen/oireyhtymään liittyvät pulmat. Osastohoitoa järjestetään pääasiassa ennakkoon suunnitellusti. Palvelun edellytyksenä on voimassa oleva erityishuoltopäätös tai kunnan maksusitoumus. Tilapäisjakson pituus voi vaihdella päivästä kolmeen kuukauteen. Jos asiakkaalle ei järjesty jatkohoitopaikkaa kolmen kuukauden aikana, hoito jatkuu saman sisältöisenä ja hintaisena pitkäaikaishoitona.

Asiakkaat

Tarkastushetkellä ensimmäisessä solussa oli yksi nuori henkilö, joka oli ns. päivähoitossa siten, että hän oli solussa aamuisin kaksi tuntia ja iltapäivisin kaksi tuntia. Kyseisen solun tilat oli varattu kolmelle nuorelle.

Tuulikellon toinen solu oli kuusi paikkainen. Tarkastushetkellä siinä asui neljä asiakasta, joista yksi oli ns. vierihoidossa.

Aikuisten solussa oli kaksi tilapäishoidossa olevaa asiakasta. Keskimäärin tilapäishoidon pituus on päivästä puoleen vuoteen. Keskusteltiin yhden paikalla olleen asiakkaan kanssa, joka kertoi olevansa tyytyväinen asumiseensa Tuulikellossa.

Näkövammaisella asiakkaalla oli käytössä esinekommunikaatio. Lisäksi Tuulikellossa on käytössä muita vaihtoehtoisia kommunikoinnin keinoja kuten PCS-kuvia (picture communication symbols) ja valokuvia.

Asiakkaiden tarvitsemien apuvälineiden hankinta tapahtuu Siun Sote-kuntayhtymän apuvälineyksikön kautta, josta saadaan myös ohjaus apuvälineiden käyttöön. Mikäli asiakkaalla on käytössä kuulolaite, niin yksikön jokainen työntekijä perehdytetään laitteen käyttöön.

Asiakkaille on laadittu yksilöllinen viikko- ja päiväohjelma jakson ajaksi. Ohjelma sisältää toimintatuokiot, päivätoiminnan, koulun ja päivittäiset muut toiminnot. Asiakkaat osallistuvat taitojensa mukaisesti kaikkiin toimintoihin, jolloin asukkaan toimintakyvyn ja olemassa olevien taitojen säilyminen mahdollistuu. Toimintoihin kuuluu yleisellä tasolla päivittäisten taitojen harjoittelu/ylläpitäminen (henkilökohtainen hygienia, pukeutuminen, ruokailu ja kodinhoito).

Henkilöstö

Tuulikellossa työskentelee 4 sairaanhoitajaa, 10 lähihoitajaa sekä lisäksi osittaisella työajalla palveluvastaava, fysioterapeutti sekä päivätoiminnanohjaaja ja toimistosihteeri. Yleensä sijaisiksi tulevat hoitajat ovat työskennelleet osastolla aiemmin.

Henkilöstöresurssit arvioidaan joustavasti asiakkaiden tarpeiden mukaan siten, että asiakas voi tarvittaessa saada vierihoidajan. Henkilökunta on paikalla kaikkina viikonpäivinä ympärivuorokauden.

Tilat

Tuulikellossa on 12 yhden hengen asiakashuonetta, joissa on WC- ja suihkutilat. Lisäksi asiakas voi käyttää yksikön yhteisiä tiloja kuten oleskelu- ja ruokatilaa, keittiötä sekä kodinhoito- ja saunatilaa porealtaineen. Asiakkaiden käytössä on myös Honkalammen alueen yhteiset tilat kuten liikuntahalli, valkoinen huone, sauna ja uima-allas.

Tarkastuksella kerrottiin, että osaston tilaratkaisuissa on pyritty joustavuuteen. Esimerkiksi yleisissä tiloissa oli väliseinäsermi, jolla pystytään tarvittaessa rajaamaan oma alue nuorille asiakkaille.

Todettiin, että tilat olivat toimivia ja liikkumisen näkökulmasta esteettömiä.

2.3 Itsemääräämisoikeus ja rajoitustoimenpiteiden käyttö

Tuulikellon ulko-ovet olivat lukossa. Asiakas voi halutessaan laittaa oman huoneen oven lukkoon. Tarkastuksella saadun tiedon mukaan osastolla ei yleensä ole käytössä rajoitustoimenpiteenä omaan huoneeseen lukitsemista, mutta erään asiakkaan kohdalla sitä käytettiin tarvittaessa öisin.

Rajoitustoimenpiteinä on käytetty muun muassa valvottua liikkumista (kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain, jäljempänä kehitysvammalaki, 42 m §), aineiden ja esineiden haltuunottoa (kehitysvammalain 42 g §) ja rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttöä päivittäisissä toiminnoissa toistuvasti (kehitysvammalain 42 k §), joista oli tehty päätökset.

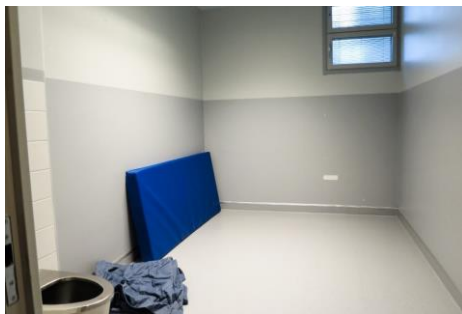
Tarkastuksella saaduista asiakkaille tehdyistä päätöksistä puuttui lainkohta, johon rajoittaminen perustui.

Hallintolain (434/2003) 45 §:n mukaan päätös on perusteltava. Perusteluissa on ilmoitettava, mitkä seikat ja selvitykset ovat vaikuttaneet ratkaisuun sekä mainittava sovelletut säännökset.

Oikeusasiamies kiinnittää osaston huomiota siihen, että hallintopäätökseen tulee kirjata toteutettavan rajoitustoimenpiteen käytölle olevien tosiasiaperusteiden lisäksi se, mihin lakiin päätös perustuu.

Yhden asiakkaan huoneessa oli ei-tallentava kameravalvonta. Tarkastuksella todettiin, että korkein hallinto-oikeus on vuosikirjaratkaisussaan 18.8.2017 T 3950 (KHO 2017:132) katsonut, että kehitysvammaisten erityishuollosta annetussa laissa, sellaisena kuin se on muutettuna lailla 381/2016, ei ole säädetty rajoitustoimenpiteestä, jonka perusteella voitaisiin päättää kehitysvammaisen henkilökohtaisessa käytössä olevan huoneen kameravalvonnasta. Tällaisen kameravalvonnan käyttämisestä päättäminen ei ole kehitysvammaisen erityishuollosta annetun lain nojalla sallittua.

Turvahuone

Tuulikellossa oli käytössä eristys huone (kuva), jonka käyttö oli ollut vähäistä ja eristykset lyhytaikaisia. Keskimääräinen oloaika eristys huoneessa on ollut noin 10 minuuttia. Turvahuoneessa oli ikkuna ulos ja siellä oli myös wc.

Tarkastuksella kiinnitettiin huomiota siihen, että eristys huoneessa ei ollut kelloa. Palveluvastaava ilmoitti, että huoneeseen hankitaan kello, joka voitaisiin laittaa esimerkiksi ikkunan väliin.

2.4 Muut keskustelut

Tuulikellon toiminnassa on kiinnitetty huomiota siihen, että asiakkaiden kanssa keskusteltaessa asiat pyritään ilmaisemaan positiivisesti. Apuna käytetään sosiaalisia tarinoita, joilla ilmaistaan asia mahdollisimman positiivisesti kuten ”tarvitset valvontaa liikkumisen yhteydessä, koska/jotta ...”.

Toiminnan yhtenä painopisteenä on vuorovaikutuksen tukeminen ja toimivien kommunikointikeinojen vahvistaminen sekä tarvittaessa uusien toimintamallien etsiminen. Myös sosiaalisten taitojen harjoittelu on merkittävässä osassa palvelun toteuttamisessa.

Keskusteltiin sopivien toimintamallien etsimisestä haastavan käyttäytymisen hallintaan sekä siitä, miten asiakasta voitaisiin tukea uusien toimintamallien vahvistamisessa. Tässä yhteydessä keskusteltiin asiakkaasta, joka haluaa olla usein alasti. Hänelle puetaan päälle haalari, jotta hän ei oleskele alastomana toisten seurassa yhteisissä tiloissa. Yleensä hän pukee haalarin mielellään päälle.

Henkilökunnan käytössä on ns. sokka-laitteet (päällekkäisyys, muu avun tarve), joilla voi hälyttää apua. Asiakkailla ei ollut omia hälytyslaitteita.

Tuulikellossa on sovittu tupakoivien asiakkaiden kanssa ns. tuntitupakoista.

3 TOIMENPITEET

Tarkastuksen havainnot esiteltiin oikeusasiamies Petri Jääskeläiselle.

Oikeusasiamies kiinnittää Siun Soten huomiota edellä kohdassa 2.3 kameravalvonnasta ja päätöksen sisällöstä todettuun.

Tarkastuspöytäkirja lähetään tiedoksi Siun Sotelle.

Tästä pöytäkirjasta lähetetään jäljennös Itä-Suomen aluehallintovirastolle.

Pöytäkirjan vakuudeksi

Minna Verronen
vanhempi oikeusasiamiehensihteeri